

«Με φίλιαν παντοτινήν και άδολην». Γράμματα του Ιωάννη Σκουκτρής στις μαθητρίες του (1933-1937), εισαγωγή: Γεώργιος Α. Χριστοδούλου, επιμέλεια-επιτύμβιο: Ελένη Ράμφου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2014, 323 σελ.

«Απόπειρες κάνω να ξεφύγω από το πολυδαίδαλο αδιέξοδο»

Από την ΜΑΡΙΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

Η νέα φροντισμένη έκδοση από το ΜΙΕΤ των σαράντα επιστολών (και των τεσσάρων επιστολικών δελταρίων) που απέστειλε ο κλασικός φιλόλογος και δημόσιος λόγιος της Μεσοπολεμικής Αθήνας, Ιωάννης Σκουκτρής (1901-1937) στις φοιτήτριές του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αγλαΐα Φακάλου και Μαρία Κακισπούλου, τα πέντε τελευταία καλοκαίρια της ζωής του (1933-37), φέρνουν στο προσκήνιο, υπόκωφα αλλά δραστικά, ζητήματα που άφησε ανοικτά ο αυγυματικός θάνατός του στις 21 Σεπτεμβρίου 1937, σε ξενοδοχείο της Κορίνθου, έπειτα από ανάβαση στον Ακροκόρινθο (γεγονός το οποίο μνημειώσε ο Σικελιανός στο σονέτο του «Ιωάννης Σκουκτρής», τον Νοεμβρίου 1937: «Στο μυθιστόν ανήφορο τον ύστερο που πήγες / ψηλά στον Ακροκόρινθο...», κ.λπ.).

Η συζήτηση έχει διεξαχθεί αλλού με ιστοριογραφική επάρκεια, και μυθιστορηματική ενάργεια.¹ Ωστόσο τα συμπεράσματα της έρευνας παραμένουν μη-οριστικά. Έτσι, με τη βοήθεια των σαράντα επιστολών προς νεαρές φίλες που συντάξε ο Σκουκτρής στην Αθήνα, το Ξυλόκαстро, τις Ράχες Ικαρίας, τον Ναγό της Χίου, τον Μόλυβο της Μυτιλήνης, στη διάρκεια των τελευταίων καλοκαιριών του, παρακολουθούμε ξανά, για πρώτη φορά πάντως σε τόσο εξομολογητικό τόνο, την πορεία του προς το θάνατο, μέσα από κείμενα που κάποτε τον κάνουν να μοιάζει προετοιμασμένος και άσχετος από τις φιλολογικές ουκοφαντίες που σε πρώτη ανάγνωση τον προκάλεσαν.

Έτσι, στην επιστολή 13, λόγω χάριν, σταλμένη από τις Ράχες Ικαρίας το 1935, στην Μαρία Κακισπούλου, διαβάζουμε:

Δευτέρα πρωί. Έχω ξυπνήσει αργά. Το βράδυ εφύγαμε από τη χοροσπερίδα στις 4 την αυγή. Κρασί, μεζέδες και χορός, κοσμικότης, γέλια... Ήμωνα χαρούμενος, πολύ χαρούμενος, γιατί δλ' αυτά μου θυμίζουν πολύ ένα άλλο πανηγύρι – το μεγάλο πανηγύρι που περιμένω, που θάρη κάποτε. Με πειθούν τουλάχιστον πως εξακολουθώ νάχω τη δύναμιν να το οργανώσω, όταν θα κρίνω πως είναι καιρός...

Σε άλλες επιστολές, κυριαρχεί η γνωστή φυσιολατρία του Σκου-

κτρής,² ιδίως στις περίφημες θαλασογραφίες του, που γενικώς χρησιμοποιούνται συμβολικά (ως «αντηχεία» της ψυχικής του διάθεσης), και κάποτε αλληγορικά – ως κόσμιες μεταφορές, κατάλληλες για δεσποινίδες, της ερωτικής πράξης. Έτσι, λοιπόν, διαβάζουμε στην επιστολή 11, πάλι από τις Ράχες Ικαρίας το 1935, προς την Κακισπούλου, την εξής ημι-λογοτεχνική περιγραφή (που έχει ενδιαφέρον για το αυτοβιογραφικό της στοιχείο – την αναφορά στις «επιγραφές», όσο και για την απροσδόκητη, ομηρικού τύπου προτασιακή παρομοίωση που αναπτύσσει):

Εκοίταζα τη θαλασσα – σου έχω πει πόσο μ' αρέσει τα βραδινά – και παρακολουθούσα τα παιχνιδίσματα του φεγγαριού μέσα στο πέλαος. Μιαν ώρα σχεδόν προσπαθούσα να διαβάσω τις ολόχρυσες επιγραφές που εγάραι με αραβικά ψηφία πάνω στα μικροκουματάκια και έσβηνε γοργότατα πάλι, μόλις συνελάμβανες το σχήμα τους, να έτσι καπριτσιόζικα, σαν κάτι χαρές που χάνονται μόλις σ' αφήσουν να διαοθανθής ως πιθανές, για να ποιήσ ακόμη οδυνηρότερα που δεν τις έχεις – για να τις αισθάνεσαι πως δεν είναι πόθος ανεκπλήρωτος, μόνο χαμός αγύριστος και ανεπανόρθωτος. Και ύστερα πάλι οι επιγραφές γίνονταν σαν αργυρά λέπια ή σαν ολόχρυσια στρογγυλά φλουριά, που σωρός απλώνονταν να σκεπάζουν την επιφάνεια γύρω μας και εκυμάτιζαν και χοροπηδούσαν και

ανειπάλλοντο, όπως φαντάζομαι τις βασιλοπούλες των Μυκηνών με τα καταστόλιστα από τα στρογγυλά χρυσά ελάσματα του Μουσείου φορέματά τους.[...]

Πρόκειται για την τυπικά ρομαντική/βερθερική κίνηση της ανακάλυψης, πιο ριζοσπαστικά: της κατασκευής του «εαυτού» μέσα από τη γραφή – για την πεποίθηση ότι ο «εαυτός» είναι εν τέλει μια προοδευτική, κειμενική κατασκευή. Όπως, δηλαδή, στο επιστολικό μυθιστόρημα του τότε 24χρονου Γιόχαν Βόλφγκανγκ Γκαίτε, *Die Leiden des jungen Werthers* (*Τα βόσανα του νεαρού Βερθέρου*, 1774, '1787), ο ήρωας ανακαλύπτει τον εαυτό του μέσα από περιγραφές της άλλοτε ειδυλλιακής και άλλοτε απειλητικής φύσης γύρω από το φανταστικό χωριό Βαλχάιμ (βασισμένο στο πραγματικό χωριό Garbenheim, κοντά στο Wetzlar), το οποίο υποτίθεται ότι επισκέπτεται για αναψυχή το δεύτερο εξάμηνο του 1771 – οι επιστολές εκτείνονται από τις 4 Ιουλίου έως τις 6 Δεκεμβρίου του 1771 –, εμπνεόμενος επίσης από την προρομαντική φιγούρα της ορφανής, «αφελούς» (με την έννοια του Σίλλερ) Λόττε, που τη βλέπει τρυφερά να φροντίζει τα μικρότερα αδέρφια της, και από χωρία του Ομήρου (επιστολές της 26ης Μαΐου, της 28ης Αυγούστου 1771, κ.ά.) και του Όσσιαν (επιστολές της 10ης Ιουλίου, και της 12ης Οκτωβρίου 1771), που ταιριάζουν «γάντι» στις περιγραφές του γύρω τοπίου,³ έτσι και ο Σκουκτρής, στα 40 γράμματα που στέλνει προς νεαρές

μαθητρίες του τα τελευταία καλοκαίρια της ζωής του, από πλήθος παραθεριστικούς τόπους στην Ελλάδα, επιδιέχεται σε μια πράξη ημι-μυθοπλαστικής ρομαντικής αυτογνωσίας (η Μαρία και η Αγλαΐα μπορούν να ειδοθούν ως «πολλαπλά» της Λόττε), και παράλληλα σε μια σκηνοθεσία οωκρατικής «διδασκαλίας» με τρόπο ανάλογο με αυτόν που παρουσιάζει η επιστημονική του «πέτρα του σκανδάλου», το πλατωνικό *Συμπόσιον*.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ, ΣΑΝ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Η χρήση της γραμματειακής φόρμας της επιστολής σχετίζεται άλλωστε με το πλατωνικό πλαίσιο ανάγνωσης – που εμμέσως προτείνουν οι επιστολές του Σκουκτρής ως ιδεώδες και για το δικό τους σώμα. Ο φιλόλογος ερευνήσε επισταμένα την αρχαία επιστολογραφία, ενώ στη μελέτη του για τις «Επιστολές του Σωκράτη και των Σωκρατικών» (1933), που θεωρείται άξια λόγου ακόμη και σήμερα,⁴ υποστήριξε τη «γνησιότητα» ενός σώματος ρωμαϊκών επιστολών με το σκεπτικό ότι αποτελούν μεταγραφές, και τελικά πρακτικές εφαρμογές της οωκρατικής διδασκαλίας από τους μαθητές του κατά τις ανάγκες τους.⁵ Λαμβάνοντας υπ' όψη τις επιστολικές μελέτες του Σκουκτρή συνεντός, και ειδικότερα το στοιχείο του αυθεντικού και του αυθόρμητου που ανέδειξε σε σχέση με το γραμματειακό είδος της επιστολής (τον «διαλογικό» χαρακτήρα του – το ύφος του, που αναπτύσσεται «μεταξύ» προφορικότητας και γραπτού κειμένου), το μο-

ντελο του σοκρατικού διαλόγου που διεξάγεται σε μορφή επιστολική, ενός διαλόγου τον οποίο συντονίζει ένας μη παρεμβατικός «δάσκαλος» ικανός να ακούει, και να διευκολύνει την ανακάλυψη της γνώσης από τον μαθητή χωρίς «από καθέδρας» θέσφατα, χαρίζει βάθος και προοπτική στην ανάγνωση του συγκεκριμένου επιστολικού σώματος, το οποίο άλλωστε διασιτίζεται από ήπιες νουθεσίες, από μια πρακτική ηθική του βίου με πολλαπλές αναγωγές (επιστολή 30, τον 1936, προς Μαρία Κακιοσοπούλου, από τον Ναγό της Χίου: «Γιατί να μη δέγνεσαι και στο σπίτι σου υποχωρητική, να μάθης να συγχωρήσεις...», κ.λπ.).

Έτσι, δεν είναι παράλογο να εντοπίζουμε ενότιες σχολιασμού των αρχαίων συγγραφέων στις επιστολές: λόγου χάριν, στην επιστολή 8, Ιούλιος 1934, προς Αγγαία Φακάλου, από τις Ράχες Ικαρίας, σχολιάζεται το πλατωνικό χωρίο της *Απολογίας Σωκράτους* 40c9-40d1, από ιδεαλιστική προοπτική. Οι επιστολές του Συκουτρή προς τις μαθήτριάς του αποτελούν, με άλλα λόγια, ένα πρακτικό, αν και αποσιωπημένο, οδηγό αυτο-ανακάλυψης μες από τη γραφή, κι ένα παράδειγμα παιδευτικής διαδικασίας που, με κέντρο αναφοράς της τους διαλόγους Σωκράτη και Αγάθωνα στο πλατωνικό *Συμπόσιο*, διδάσκει μέσω της διαλογικότητας. Από την άποψη αυτή, καίρια παραμένει η διαπίστωση του ψυχχαναλύτη Πέτρου Χαρτοκόλλη ότι ο Συκουτρή συχνά προσφώνει τις φοιτήτριές του: «αδελφούλες μου» (καίρια διαπίστωση, και σε αναφορά προς τις λανθάνουσες ομοκωνιτικές επιθυμίες του Ι.Σ., που ίσως αποκαλύπτει η αποτροπή), ορίζοντας τις σχέσεις των εκάστοτε δύο αλληλογράφων όχι κατά το πρότυπο του δυαδικού, ιδανικού έρωτα των τροβαδούρων και της πρώιμης νεωτερικότητας, λόγου χάριν, αλλά κατά μια άλλη, πιο σύνθετη μορφή. Παρόμοια, παρά τους όχι και τόσο σπάνιους οεξοναλικούς υπαιγνιμούς που βρίσκουμε στα γράμματα (βλ. επιστολή 15, Αύγουστος 1935, προς Αγγαία Φακάλου, από Ράχες Ικαρίας: περιγραφή της διάδρασης τρικμίας και βράχου ως οργανικής στιγμής), δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι ο επιστολόγραφός στελνει επιστολές που προορίζονται για τη μία αποδέκτρια στην άλλη ή ότι προεξοφλεί σκηνές ομαδικής ανάγνωσης των επιστολών. Ο τύπος της σχέσης που οραματίζεται και χιτίζει ο κλασικιστής

Ο Ιωάννης Συκουτρή (1901-1937).

δάσκαλος μέσα από τον επιστολικό λόγο του προς νεαρές φοιτήτριες (και προς φοιτητές ίσως, μα αυτό το σώμα των επιστολών λανθάνει) είναι, με άλλα λόγια, ένας τύπος πολυφωνικής συναναστροφής που δεν διαχωρίζει το ιδιωτικό από το δημόσιο, το προσωπικό από το παιδευτικό, την κλασική παιδεία από την πρακτική ηθική τού βίου. Ως προς αυτό, καίρια θεωρώ την υπόθεση εργασίας της γερμανίδας φιλόλογου Guthenke,⁶ ότι ο Συκουτρή είχε ως πρότυπο για τον τρόπο που άσκησε την παιδευτική του πολιτική, μέσα από πρωτοφανείς για την εποχή υπερβάσεις του κώδικα δεοντολογίας που όριζε τις σχέσεις καθηγητών-φοιτητών, τον τρόπο με τον οποίο ο κοινωνιολόγος Μαξ Βέμπερ αντιλήφθηκε την παιδευτική δράση, έτσι όπως περιγράφεται στο κείμενο *Wissenschaft als Beruf* (*Η Επιστήμη ως Επάγγελμα*, 1932, που προέρχεται από διάλεξη σε φοιτητικό ακροατήριο στο Μόναχο το 1918), το οποίο μετέφρασε ο Συκουτρή. Πρόκειται για μια συνηγορία υπέρ της αμεσότητας των σχέσεων, και της χρήσης του λόγου ως επιτελεστικής πράξης, μεταξύ φοιτητών και δασκάλου. Ο συσχετισμός με το κείμενο του Μαξ Βέμπερ φωτίζει με νέο φως την εκπαιδευτική πρακτική, και γενικότερα την πολιτισμική πολιτική που επιχείρησε να ασκήσει ο Συκουτρή τα τελευταία χρόνια της ζωής του στην Αθήνα μέσα από δημόσιες διαλέξεις και συναναστροφές, αφήνοντας κάπως στην άκρη τις πρωτογενείς του

μελέτες για την Αρχαιότητα.⁷ Ωστόσο, όπως γνωρίζουμε, η πρωτοβουλία του αυτή δεν έγινε αντιληπτή: τον Οκτώβριο του 1936, δύο-μυσι χρόνια μετά την κυκλοφορία του εξαντλημένου πια πλατωνικού *Συμποσίου* στην έκδοση της Ακαδημίας Αθηνών, η *Επιστημονική Ηχώ* (με πιθανό υποκανητή τον καθηγητή Πεζόπουλο) εγκαινιάζει λυσσοδή εκστρατεία κατά του Συκουτρή με την καταγγελία της «ανηθικότητας», οδηγώντας στην αρχή του τέλους⁸ – τέλους που διαφαίνεται στα γράμματα. Διαβάζουμε στην επιστολή 38, συνταγμένη μερικές βδομάδες πριν την αυτοκτονία του Συκουτρή, προς Αγγαία Φακάλου, από το Elgersburg της Γερμανίας (η ναζιστικοποίηση της οποίας τον έκανε επίσης να καταρρεύσει, κατά τη βιβλιογραφία):

Τρανώ διαρκώς μπροστά και απόπειρες κάνω πολλές να ξεφύγω από το πολυδαίδαλο αδιέξοδο που μ' έχει σπρώξει η ζωή, η μοίρα μου καλύτερα. Μια μοίρα δε θέλω να πιο σκληρή και κακή – σ' αυτήν χρωστώ και τις πιο μεγάλες μου χαρές – αλλά πάντα κάτι που μου καθιστά τη ζωή σαν μια πορεία ενός υποζυγίου που το έζεψαν και το σέρνουν προς τον γκρεμό. Η διαφορά είναι πώς βλέπω που με σέρνουν και βλέπω που πρόκειται αν καταρकुλήσω. Και όμως δεν μπορώ αλλιώς – καμιά φορά μου φαίνεται σαν να μη θέλω αλλιώς – γιατί αισθά-

νομαι πως θα έπρεπε ν' απαρνηθώ ό,τι πολιτιμότερο, ό,τι προσωπικότερο μου εχάρισε η ζωή: μιαν αίσθηση της ζωής τραγική, εις την οποία χρωστώ τις μεγαλύτερες ανατάσεις της ψυχής μου αλλά και τους φοβερότερους ορισμούς της.

ΚΑΘΡΕΦΤΗΣ ΤΩΝ ΝΟΟΤΡΟΠΩΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Αξίζει τον κόπο η ανάγνωση των επιστολών του Συκουτρή προς τις εικοσάχρονες φοιτήτριές του Αγγαία και Μαρία, που τον περασμένο μήνα επανέφερε στη συζήτηση η φροντισμένη έκδοση του ΜΙΕΤ, με την κατατοπιστική εισαγωγή του καθηγητή Γεωργίου Χριστοδούλου, σε επιμέλεια και επίμετρο Ελένης Ράμφου.⁹ Κατά τη γνώμη μου: ασφαλώς. Ο επιστολικός λόγος αποτελεί τον καθρέπτη των νοοτροπιών και των πολιτισμικών πρακτικών μιας κοινωνίας και μιας εποχής, έτσι όπως αυτές αιχμαλωτίζονται στη ροή του γίνεσθαι τους. Πρόκειται για αποκαλυπτική πηγή τεκμηρίων μιας ιστορίας «από τα κάτω», που επιτρέπει τη διερεύνηση της υποκειμενικότητας των δρώντων προσώπων επίσης. Ειδικότερα στην περίπτωση των σπουδαιών, πρόωρα χαμένου πανεπιστημιακού δασκάλου Ιωάννη Συκουτρή (που στάθηκε, μεταξύ άλλων, υποστηρικτής της άποψης ότι και η νεότερη λογοτεχνία οφείλει να αποτελέσει αντικείμενο της πανεπιστημιακής διδασκαλίας και της δημόσιας ζωής),¹⁰ η ανάγνωση των λαγαρών γραμμάτων προς τις νεαρές του φοιτήτριες εικονογραφεί με ευκρίνεια την όσμωση των πεδίων της επιστημονικής δράσης και της προσωπικής ζωής που προστάθηκε να επιτύχει ο λόγιος επιστολόγράφος, ως δραστικό μέσο διασποράς της γνώσης του – και την ενδιαφέρουσα αποτυχία του. Δεν είναι άσχετες προς αυτή την επιδίωξη οι μικρές ιστορίες που συνθέτει ο επιστολόγράφος-αφηγητής Συκουτρή, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως αρχαιολόγο-εξερευνητή, που εκδράμει στα ορεινά της Ικαρίας, λόγου χάριν, προκειμένου να αναγνωρίσει ένα «επιτύμβιον ανάγλυφον αττικάζον του 4ου αιώνας» (βλ. την ενδιαφέρουσα επιστολή 7, της 22ης Ιουλίου 1934, προς Αγγαία Φακάλου): τέτοιες περιγραφές επιτρέπουν σε μας, τους σημερινούς αναγνώστες του, πίσω από την πλάτη των αρχικών έφηβων αναγνωστών του, να αντιμετωπίζουμε

με καθαρότερο μάτι, μα και με περισσότερο ανθρώπινη ζεστασιά, μελέτες όπως αυτή των: Α. Ματθαίου και Γ. Παπαδόπουλου, *Επιγραφές Ικαρίας*, Αθήνα 2003, προσφέροντας ένα βλέμμα «εκ των έσω» στα γενετικά στάδια των ελληνικών κλασικών σπουδών, της ελληνικής επιγραφικής και αρχαιολογίας.

Τέλος, πέρα από την παρακολούθηση της εξέλιξης του παιδευτικού προγράμματος του Σκουνητή, που καταφανώς αλλά ανεπιτυχώς τον βλέπουμε να προσπαθεί να εισηγηθεί με την επιστολογραφία του,¹¹ εκείνο που ενδιαφέρει στο συγκεκριμένο επιστολικό σώμα του Μεσοπολέμου είναι η... ετερότητά του. Στη μετανεωτερική εποχή της πλήρους κυριαρχίας του τηλεφώνου και του e-mail δεν συνειδητοποιούμε αμέσως ότι η συγχή –κάποτε και καθημερινή– ανταλλαγή επιστολών των μεσοπολεμικών επιστολογράφων είχε στόχο να καλύψει το ίδιο ακριβώς κενό επικοινωνίας, κατασκευάζοντας έναν περίπου αδιάτακτο δίαυλο συνέχειας.¹² Παρατηρούμε ακόμη, στο βαθμό που αντιμετωπίζουμε το συγκεκριμένο επιστολικό σώμα και ως τεκμήριο μιας φάσης της ιστορίας της αν-

θρώπινης υποκειμενικότητας, τη λίγο διαφορετική από τη σημερινή διαχείριση των συναισθημάτων που επιφυλάσσει στις αναγνώστριές του ο μεσοπολεμικός επιστολογράφος Σκουνητής – ειδικότερα τη διαχείριση της ζήλειας. Τέλος, θα μου επιτρέψετε να θεωρήσω το συγκεκριμένο σώμα των επιστολών του και ένα ενδιαφέρον τεκμήριο της καθημερινότητας της μεσοπολεμικής Αθήνας, με έναν τρόπο που ίσως δεν ανήκει στις πρωτογενείς προθέσεις του επιστολογράφου, μήτε των επιμελητών του – ως τεκμήριο μόδας.

Το μάτι μου έμεινε πάνω στο σύνολο της «mondaine» που συναντά ο Σκουνητής στο θερινό θέατρο της Μαρτίκας Κοτοπούλη, Ιούλιο του 1936 (επιστολή 26, 14 Ιουλίου του 1936, προς Μαρία Κακιοπούλου), που φορούσε: «μαύρο μεταξωτό φόρεμα και ένα πολύ νόστιμο και πολύ κομψό μικροχαριτωμένο καπελάκι σαρικοειδές καταπράσινο και καταπράσινα ψηλά γάντια». ■

¹¹ Για ένα χρονικό των διώξεων που επέστη ο Ιωάννης Σκουνητής με αφορμή την αναπαράσταση, εκ μέρους του, του πλατωνικού έρωτα στην «Εισαγωγή»

του στο: Πλάτωνος, *Συμπόσιον*, κείμενο-μετάφρασης-ερμηνεία: Ι. Σκουνητής, Ακαδημία Αθηνών: Ελληνική Βιβλιοθήκη, αρ. 1, Αθήνα 1934, βλ. ενδεικτικά: Μελέτης Μελετόπουλος, «Ιωάννης Σκουνητής. Η κλασική παιδεία ως πολιτικό πρόγραμμα», *Νέα Κοινωνιολογία* 41 (2005), σσ. 131-158, διαθεσίμο και διαδικτυακά: <http://www.newsociology.gr/teych/pdfs/41.pdf> (ημ. προσβ. 13/12/2014). Ψυχαναλυτική μελέτη των αιτίων που οδήγησαν τον Ιωάννη Σκουνητή στην αυτοκτονία, στο: Π. Χαρτοκόλλης, «Ιωάννης Σκουνητής: Μελέτη θανάτου», *Ιδανικοί Ανισόητες*, Εστία, Αθήνα '2004, σσ. 93-144. Ο Χαρτοκόλλης αποφεύγει να τελειοδικήσει αναφορικά με το και' έσοχην κίνητρο της αυτοκτονίας του Σκουνητή, ενώ απαριθμεί αρκετές πιθανότητες. Τελικώς αποδίδει την πράξη στην υποσυνείδητη ανάγκη να ξαναζήσει ο ήρωάς του το αίσθημα ναισιθηματικής ένδειας και απόρριψης που βίωσε κατά τα στερημένα παιδικά του χρόνια στη Σμύρνη, ως γιος ενός φτωχού ιδιοκτήτη σιάνης.

¹² Μελετόπουλος, *ό.π.*, σ. 133: Ο Σκουνητής στάθηκε ιδρυτικό μέλος του περιηγητικού συλλόγου της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στα χρόνια των σπουδών του (1919-22), ενώ περιηγήθηκε διεξοδικά την Κύπρο, όταν διορίστηκε καθηγητής στο Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας (1922-24), συλλέγοντας υλικό για τις πρωτοποριακές εθνογραφικές μελέτες του.

¹³ Το παράλληλο που αναπτύσσω είναι νόμιμο. Ο Σκουνητής ήταν γερμανοτραφής. Έφυγε τον Αύγουστο του 1925 μαζί με τη γυναίκα του για σπουδές στη Γερμανία, στα Πανεπιστήμια της Λειψίας και Καίμπιν του Βερολίνου, όπου έγινε δεκτός στον κύκλο του Wilamowitz. Η διδακτορική του διατριβή αφορούσε τον θεωρούμενο ως νόθο επιτάφιο λόγο του Δημοσθένη για τους πεσόντες Αθηναίους οπλίτες της Χαλκονείας, τον οποίο και ανέδειξε τη γνησιότητα. Επέστρεψε στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 1929, και δίδαξε για ένα έτος στο Αρσάκειο (όπου γνωρίστηκε με τις αλληλογράφους του). Όσο για τα λογοτεχνικά του αναγνώσματα, λόγος γίνεται στις επιστολές για την μετέφραση του του *Φίσιου* του Γκαίτε (Μέρος 1ο, 1806), που δίδαξε σε «εξωσχολικό» φιλολογικό φροντιστήριο στους φοιτητές του στην Αθήνα, το χειμώνα του 1933-34.

¹⁴ Βλ. Ιωάννης Σκουνητής, *Μελέτες και Άρθρα. Τα γερμανόγλωσσα δημοσιεύματά*, τ. Α, μτφρ. – επιμ.: Δανιήλ Ιακώβ – Αντώνης Ρεγκάκος, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2001. Σκουνητική αναφορά στον *Βέ-*

θερο του Γκαίτε ως κορυφαία έκφραση του επιστολικού μυθιστορηματός: σ. 236.

¹⁵ Σχετικά με την αποτίμηση αυτή, βλ. C. Guthenke, «Editing the Nation. Classical Scholarship in c. 1930», *Princeton/Stanford Working Papers in Classics* <https://www.princeton.edu/~rswpc/pdfs/guthenke/010803.pdf> (ημ. προσβ.), 2008.

¹⁶ Στο ίδιο, σ. 12.

¹⁷ Μελετόπουλος, *ό.π.*, σ. 138. Δυσμενής συνέπεια αυτής της αλλαγής, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι ο σίκος Teubner απέσυρε την ανάθεση έκδοσης των *Απάντων* του Δημοσθένη, που είχε παλαιότερα κάνει στον Σκουνητή.

¹⁸ Στο ίδιο, σ. 138, κ.ε. Ο Σκουνητής απάντησε στους επικριτές του με το τομίδιο: *Η εκστρατεία κατά των Συμποσίων: τα κείμενα και οι κοιλονοπολίες* (Μάιος 1937).

¹⁹ Αναλυτικό κατάλογο των επιστολών με λεπτομερείς πληροφορίες γύρω από το ποιες έχουν αναδημοσιευθεί και ποιες εμφανίζονται εδώ για πρώτη φορά, σ.σ. 25-38 της «Εισαγωγής» του *Με φίλιαν πανοινίην και αιδολή*, διά χειρός Γ. Χριστοδουλού.

²⁰ Γνωστή είναι η μελέτη του Σκουνητή για τον *Διαδίκτυο του Γύριου* του Παλαμά, που εισηγείται μεταξύ άλλων τριπλούς μεθοδολογικές αντιμετώπισης της νεοελληνικής φιλολογίας. Σχετικά με τις προτάσεις του για τη διδασκαλία της νεοελληνικής λογοτεχνίας/φιλολογίας βλ. Χ.Μ. Νιφτανίδου, «Οι περί διδασκαλίας της λογοτεχνίας απόψεις του Ιωάννη Σκουνητή», Χ.Μ. Νιφτανίδου (επιμ.), *Η διδασκαλία της λογοτεχνίας: ιστορική και σύγχρονη προσπικη*, Περί Τεχνών, Πάτρα 2008, σσ. 57-65.

²¹ Ο εκφρασμός της σκουνητικής επιστολογραφίας προς τις νεαρές μαθητρίες του πιστοποιείται νομίζω και από την σταδιακή εκδίαιψη των λογίων θεμάτων, και τον πολλαπλασιασμό της «κοσμικογραφίας» της καθημερινότητάς.

²² Ενδιαφέροντα παράλληλη περίπτωση από τα μεσοπολεμικά χρόνια μιας αντιστοίχης προσπάθειας αδιαιτάρακτης συνομιλίας δια της σχεδόν καθημερινής επιστολογραφίας μεταξύ ενός προσηβέστερου συνομιλητή και του τρυφερού προστατευόμενου του, οι εβδομήντα έξι επιστολές του Καβάφη προς τον Σεγκόπουλο, του 1918-19, από τον ιστότοπο του Σπονδαοτηρίου Νέου Ελληνισμού: <http://www.kavafis.gr/archive/texts/list.asp?cat=11&subcat=2> (ημ. προσβ.: 13.12.14).